

בוא בשלום רבי ותלמידי

מסכת ראש השנה פרק ב משניות ח-ט – סיפור המעשה¹

דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו, שבהן מראה את ההדיוטות ואומר: הַקָּהָה ראת או כזה?² מעשה שבאו שנים ואמרו: ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב. אמר רבי יוחנן בן נורי: עדי שקר הם. כשבאו ליבנה קיבלן רבן גמליאל.³ ועוד באו שנים ואמרו: ראינוהו בזמנו ובליל עברו לא נראה, וקיבלן רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרכינס: עדי שקר הן, היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה?⁴ אמר לו ר' יהושע: רואה אני את דבריך.⁵

שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך.⁶ הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר: "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם" (ויקרא כג ד)⁷ - בין בזמנן בין שלא בזמנן, אין לי מועדות אלא אלו.⁸

¹ הסיפור המובא במשנה זו נידון גם בגמרא בבלי סוף פרק שני של מסכת ראש השנה דפים כד-כה (להלן בקיצור בבלי); וכן בירושלמי פרק שני של מסכת ראש השנה הלכות ו-ז (להלן בקיצור ירושלמי). משנה זו זכתה גם לפרשנות ולמחקר נרחב. ראו מאמרו של פרופ' דניאל שוורץ: **מכהונים בימינו לנוצרים בשמאלם?** לפירושו והתפתחותו של סיפור מְשַׁנְאֵי (ראש השנה ב, ח-ט), תרביץ, תשנ"ה-סלו תשס"ה - ממנו שאבנו מלוא החופניים. ושם נזכרים גם פרשנים, מאמרים וחוקרים אחרים שדנו באריכות וביסודיות במשנה זו שכספיר-אגדה היא דבר נדיר במשנה שהיא ספר הלכה ביסודו.

² ראו דיון ארוך בבבלי ראש השנה כד ע"ב (וכן בעבודה זרה מג ע"א) כיצד זה עשה רבן גמליאל דמויות כאלה שהרי שינו במכילתא יתרו: "לא תעשון אתי - רבי ישמעאל אומר: לא תעשון דמות שמשי המשמשין לפני במוסר". הגמרא נדחת שם למצוא צידוק לכך ונותנת מספר הסברים, החל מכך ש"אחרים עשו לו" וכלה בכלל: "לא תלמד לעשות - אבל אתה למד, להבין ולהורות". וכבר הארכנו לדון בנושא זה בדברינו **אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם** בפרשת יתרו. ולגבי תחקור העדים: הכזה ראת או כזה, ראו משנה ו שם: "כיצד בודקים את העדים? ... אומרים לו: כיצד ראת את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה? לצפונה או לדרומה? כמה היה גבוה ולאן היה נוטה וכו'". נראה שרבן גמליאל שיפר את התחקור וקביעת המולד באמצעים ויזואליים. ראו גם השפופרת (משקפת) שהיתה לרבן גמליאל "שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה, וכנגדה אלפים בים. הרוצה לידע כמה עומקו של גיא מביא שפופרת ומביט בה, וידע כמה עומקו של גיא. והרוצה לידע כמה גובהו של דקל - מודד קומתו וצלו, וצל קומתו, וידע כמה גובה של דקל" (מסכת עירובין דף מג עמוד ב). האם ניסה לכוון את העדים בהתאם לתצפיותיו המדעיות?

³ ראון בירושלמי: "א"ר שמלאי: טעמיה דר' יוחנן בן נורי: כל חדש שנולד קודם לשש שעות, אין כח בעין לראות את הישן ... נראה ישן בשחרית - לא נראה חדש בין הערבים. נראה חדש בין הערבים - לא נראה ישן בשחרית". ובבבלי ראש השנה כה ע"א מצאנו את הסיפור על רבי חייא שראה את המולד בבוקר יום העשרים ותשעה, לקח רגב אדמה וזרק בו ואמר לו: לערב אנחנו צריכים לקדש אותך ואתה כבר עומד כאן? והתכסה הירח עד הערב. משתמע מכאן שראיית הסוף של החודש הקודם גם היא מולד. וחיישה לנערים: גימ"ל - גומר, זי"ן - זורח. איך משפט זה קשור למולד הירח?

⁴ לא סתם דימוי על דבר שקרה (האישה ילדה) ולמחרת מסתבר שלא קרה (היא עדיין בהיריון), אלא דימוי הקשור למולד (נראתה הלבנה בליל שלושים, התינוק נולד) ולמחרת לא נראתה (והחודש מעובר, האישה עדיין בהיריון). או כירושלמי בהערה הקודמת.

⁵ להזדהותו של ר' יהושע עם ר' דוסא יכולים להיות שורשים אישיים-רגשיים, ראו ירושלמי מסכת יבמות סוף פרק א כאשר חכמי ישראל ובראשם ר' יהושע באים לר' דוסא, בערוב ימיו, לשאול בדיני יבמות ור' דוסא נזכר בשחרותו של ר' יהושע: "ראה את ר' יהושע וקרא עליו את מי יורה דיעה זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה". אבל אנחנו רוצים להאמין שההזדהות זו הייתה הלכתית-עניינית. ודווקא כאן, יש בעיה מסוימת משום שעמדת רבן גמליאל במקרה שני זה, מובנת יותר משום ש"לא ראינו אינה ראייה". יש אמנם פרשנים שמסבירים שהמלים "ובליל עיבורו לא נראה" אינם חלק מהאמירה של העדים, אלא קביעה של המספר (עורך המשנה). העדים אמרו רק: "ראינוהו בזמנו" והמספר אומר: "ובליל עיבורו לא נראה וקובע שהציבור לא ראה את הירח בערב. אבל עדיין "לא ראינו אינה ראייה" ולפיכך המקרה השני הרבה פחות חמור מהמקרה הראשון ולא ברור מדוע דווקא במקרה זה אירע הקרע הגדול בין רבן גמליאל לחכמים שנראה להלן. מדוע דווקא כאן יצא ר' יהושע חוצץ כנגד רבן גמליאל? ההסבר שעולה בדעתנו הוא שהוויכוח כבר מזמן לא היה על המעבר מקידוש החודש וקביעת הלוח על בסיס הראייה בטבע לחישוב אסטרונומי, אלא על שיטת החישוב. לכל צד הייתה שיטת חישוב משלו והוא ניצל את המקרה הזה על מנת להתגדר בה; מה גם שמדובר בקידוש חודש אלול או תשרי (דבר זה לא מצוין במשנה) הקובע את מועדי חודש תשרי, בראשם היום הקדוש יום הכיפורים. ראו 'תקנת המועדות' במסכת ראש השנה פרק א משניות ג, ד.

⁶ כאן אנו מתחילים בסדרה של שאלות: מי שלח, את מי שלח ולמי שלח. מי הלך, מי אמר מה למי, מי היה מיצר וכו'. יש כאן ארבע דמויות: רבן גמליאל, ר' יהושע, ר' דוסא ור' עקיבא שניתן לשבצן בסיפור ביותר מדרך אחת, ועל כך, כאמור מרחיב ד' שוורץ במאמרו הנ"ל (ראו הערה 1). יש לכאורה 'מהלך פשוט' של המשנה, שאליו ניצמד, אך נעיר בשולי הדף על אפשרויות אחרות. ראשונה, שאלת הירושלמי כאן: למי שלח רבן גמליאל לר' יהושע או לר' דוסא וע"י מי שלח. ותשובתו: רבן גמליאל שלח את ר' עקיבא לר' יהושע: "אצל מי שלח? מן מה דתני: א"ר יהושע נוח היה לו מוטל על המיטה ולא שלח רבן גמליאל הדבר הזה, הזזה, הדא אמרה - אצל ר' יהושע שילח. ביד מי שילח? מן מה דתני: "כלשון זה אמר לו: ניהמתני עקיבה, הדא אמרה - ביד ר' עקיבה שילח".

⁷ הפסוק המלא הוא: "... אשר תקראו אותם במועדם" ואולי לא בכדי קצרו כאן המעתיקים והשמטו את "במועדם". עכ"פ, בשלושה פסוקים בפרק כג בספר ויקרא (פרשת המועדות) הלשון היא דומה. ראו פסוקים ב, ד ולז שם. ובכולם כתוב: "אותם" בכתב חסר "אתם". ומכאן הדרשה "אתם - אתם" שישראל, בית דין קובעים את המועדות. ראו דברינו **העמידו בימה - העבירו בימה** בראש השנה וכן **החודש הזה לכם** בשבת החודש.

⁸ הבבלי מרחיב כאן ופותח בשאלה מי היה מיצר, ר' עקיבא (שבא בשליחותו של רבן גמליאל או בעצמו לבקר את ר' יהושע ולנסות לתוקן) או יותר כפשוטו, שר' יהושע הוא שהיה מיצר: "איבעיא להו: מי מיצר? רבי עקיבא מיצר, או רבי יהושע מיצר? תא שמע, דתניא: הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר, אמר לו: רבי, מפני מה אתה מיצר? אמר לו: עקיבא, ראוי לו שיפול למטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו. אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני. - אמר לו: אמור. - אמר לו: הרי הוא

בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס, אמר לו: ⁹ אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו, שנאמר: "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל" (שמות כד ט) - ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים? אלא ללמד שכל שלשה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל, הרי הוא כבית דינו של משה.¹⁰

נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבוננו.¹¹ עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי. רבי בחכמה, ותלמידי שקבלת דברי.¹²

הערה-השערה שלנו: לפי חשבון פשוט, יום הכיפורים של רבן גמליאל הקדים ביום אחד את זה של ר' יהושע. שהרי רבן גמליאל קיבל את העדים שראו את המולד בליל שלושים. מה גם שמקובל אצל חכמים שאלול הוא 29 יום. ר' יהושע שלא קיבל את העדים, דחה ביום אחד את ראש החודש וממילא איחר את יום הכיפורים ביום אחד. שימו לב שרבן גמליאל לא אומר לר' יהושע: גוזרני עליך שתקיים את יום הכיפורים שחל לפי חשבונך, היינו שתבוא ליבנה, מקום הנשיאות, ותקיים יום הכיפורים כדת וכדין אתי. הוא אומר לו: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות **בחשבונך**. אנו מבקשים לטעון שר' יהושע ודאי חש לחומרה לשיטתו של רבן גמליאל והתכוון לקיים את יום הכיפורים של רבן גמליאל (שמן הסתם רוב העם נהג), אך רצה להוסיף עוד יום ולנהוג לחומרה שני ימים יום הכיפורים. שימו לב שהוויכוח איננו על ראש השנה ואפשר שכבר אז נהגו יומיים ראש השנה (ראו ירושלמי עירובין פרק ג הלכה ט ששני ימים טובים של ראש השנה הם מתקנת נביאים ראשונים) – אבל קבלו עדים גם בהמשך חודש תשרי על מנת לכוון לשאר חגי תשרי. הוויכוח הוא על יום הכיפורים. רבן גמליאל לא הסכים שר' יהושע ינהג יומיים יום כיפור. יש יום כיפורים אחד

אומר אתם, אתם, אתם, שלש פעמים (ויקרא כג ב, ד לו), אתם - אפילו שוגגין, אתם - אפילו מזידין, אתם - אפילו מוטעין. בלשון הזה אמר לו: עקיבא, נחמתני, נחמתני. ובירושלמי כאן הוא דן מה בדיוק בא ר' עקיבא ללמד (נראה ששם הנוסח הוא ללמד לא ללמוד): "אמר ר' יוסה: יודעין היינו שאם קידשוהו שלא בעדים שהוא מקודש. ומה בא להעיד? שאם קידשוהו ואח"כ נמצאו העדים זוממין, הרי זה מקודש". לא רק שוגגין, מוטעין ומזידין, אפילו עפ"י עדים זוממים (מה הזמימה כאן?) החודש מקודש עפ"י בית הדין.

⁹ כאן דן דניאל שוורץ (ראו הערה מס' 1) בשאלה: מי בא אצל ר' דוסא, האם זה ר' עקיבא שלאחר ששכנע את ר' יהושע לא לחלוק על רבן גמליאל ממשך במסע השכנוע שלו והולך אצל מי שהתחיל בכל העניין; או שמא ר' יהושע הוא שהולך אצל ר' דוסא? במקרה אחרון זה, עולה שאלה שנייה: מי אומר: "אם באים אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל וכו'" – ר' יהושע לר' דוסא או שמא ההפך. אם זה ר' יהושע, אזי נראה שהוא השתכנע מדברי ר' עקיבא והולך (בדרכו לרבן גמליאל?) לר' דוסא שהתחיל בכל העניין ומנסה לשכנע אותו לוותר ועל"פ מודיע לו שהוא – ר' יהושע – שבתחילה גיבה אותו, מתכוון לפרוש ולוותר. האפשרות האחרת היא שר' יהושע עדיין לא השתכנע מדברי ר' עקיבא והולך להתייעץ עם מי שהתחיל בכל העניין ודווקא ר' דוסא, שבינתיים שינה את דעתו מסיבה זו או אחרת (ר' עקיבא שכנע אותו ואין זה מסופר? רבן גמליאל שלח לו בנפרד? מדעת עצמו עשה זאת?) הוא זה שאומר: "אם באים אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל וכו'" ובכך משכנע סופית את ר' יהושע ללכת לרבן גמליאל. וכל אחד מוזמן לדון בעניין כדעתו הרחבה ולשוב ולעייין במאמרו של ד. שוורץ אשר מצדו מעדיף את האפשרות הראשונה, כולל שר' דוסא אשר מייצג את הגישה הכהנית-טבעית כדבריו, נשאר בסירובו עד הסוף. אלא שרבן גמליאל חש יותר למחלוקתו של ר' יהושע ששייך לאסכולה הפרושית שהיה חשוב למנוע פילוג בה ופחות לאסכולה הכהנית-טבעית שמראש חלקה על הפרושים. מאד מומלץ לקרוא את המאמר הזה במלואו.

¹⁰ והבבלי מרחיב כאן וטובע את מטבע הלשון הידועה: "ירובעל בדורו כמשה בדורו, יפתח בדורו כשמואל בדורו". ואלה דבריו בגמרא בבלי: "תנו רבנן: למה לא נתפרשו שמותם של זקנים הללו? - שלא יאמר אדם: פלוני כמשה ואהרן? פלוני כנדב ואביהוא? פלוני כאלדד ומידד? ואומר: ... וישלח ה' את ירבעל ואת בן ואת יפתח ואת שמואל (שמואל א פרק יב) ... ואומר: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו (תהלים צט) - שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמוגי עולם, לומר לך: ירובעל בדורו - כמשה בדורו, בן בדורו - כאהרן בדורו, יפתח בדורו - כשמואל בדורו. ללמד שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור - הרי הוא כאביר שבאבירים, ואומר: ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם (דברים יז). וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיו, ואומר: אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה (קהלת ז)". ובירושלמי מובא נוסח דומה: "כתיב: ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה וגו' וישלח יי' את ירובעל ואת בן ואת יפתח ואת שמואל ... הקיש שלושה קלי עולם לשלושה אבירי עולם, ללמד שבית דינו של גדעון ושל יפתח ושל שמשון שקולין כנגד משה ואהרן ושמואל. ולא עוד אלא שסמך הגדולים מיכן והקטנים באמצע". משה ואהרן תחילה, ירובעל (גדעון), בן (שמשון) ויפתח באמצע, ושמואל שהוא שקול כמשה ואהרן, בסוף.

¹¹ "נטל" "והלך" כאן הם בפשטות ר' יהושע ומכאן, בקריאה לאחור ובהנחה פשוטה שהנושא אינו מתחלף בלי החלפת השם, גם "בא לו אצל ר' דוסא" הוא ר' יהושע ולא ר' עקיבא; ושני אלה סוגרים את "שלח לו רבן גמליאל" שגם הוא בפשטות ששלח לר' יהושע. כל הזמן ר' יהושע במרכז. מלבד "הלך ומצאו ר' עקיבא מיצר" ששם כולם מסכימים שר' עקיבא, תלמידו של ר' יהושע שמע על כל העניין (או אפילו נכח שם), בא אצל רבו להזדהות איתו מצד אחד, אבל לגרום לו לשנות את דעתו מצד שני. זה אותו ר' עקיבא שגם מעורב בסכסוך האחר שבין ר' יהושע ורבן גמליאל בגמרא ברכות כז בספור ההדחה של רבן גמליאל מנשיאותו. ראו שם. ראו דברינו **ביום הבעיבור את רבן גמליאל מנשיאותו** בדפים המיוחדים.

¹² והתלמוד הבבלי מוסיף קצת: "תנו רבנן: כיון שראה אותן, עמד מכיסאו ונשקו על ראשו, אמר לו: שלום עליך רבי ותלמידי! רבי - שלמדתי תורה ברבים, ותלמידי - שאני גוזר עליך גזירה ואתה מקיימה כתלמידי. אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, קל וחומר קטנים לגדולים. - קל וחומר? חיובא הוא! - אלא: מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים - נושאים קטנים קל וחומר בעצמן". חינוך ע"י דוגמא אישית ולא בכפייה או פקודה. "גדולים" הוא ר' יהושע ו"קטנים" הוא רבן גמליאל. ובנוסח התלמוד הירושלמי: "עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו ואמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי. רבי בחכמה, ותלמידי ביראת חט. רבי בחכמה, ותלמידי שכל מה שאני גוזר עליו הוא מקיים. כתיב: אלופינו מסובלים וגו' - ... ר' יוחנן אמר: אלופים מסובלים אין כתיב כאן, אלא: אלופינו מסובלים - בשעה שהגדולים סובלין את הקטנים, אין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה ברחובותינו". ואין מחלוקת.

שנקבע ע"י הסמכות. בהיסטוריה החדשה של עם ישראל, ידוע המקרה של יומיים יום כיפור במלחמת העולם השנייה, בישיבת מיר שגלתה לקובה שביפן (ולאחר מכן לשנחאי שבסין) ולא היה ברור מהו קו התאריך של הלוח העברי, אם יפן לפני ארץ ישראל (6 שעות) עוד אחריה (18 שעות). ראו הערך [פולמוס השבת ביפן](#) בויקיפדיה.

ותטיב לנו החתימה

מחלקי המים¹³

מים אחרונים: מקריאת סיפור זה אנו נזכרים בעימות קשה אחר שהיה לרבן גמליאל עם ר' יהושע שהסתיים בהדחתו של רבן גמליאל מנשיאותו. ראו ברכות דפים כז-כח (ושם מוזכרת גם מחלוקת בבכורות), דברינו [בו ביום שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו](#) במיוחדים. וכמו כן, סיפור נוסף של מחלוקת בו עומד ר' יהושע, הפעם יחד עם רבן גמליאל, כנגד "בן זוג" – רבי אליעזר בן הורקנוס. ראו דברינו [תנורו של עכנאי](#) בפרשת בהר. מה סדר המחלוקות? נראה שזו שלנו היא הראשונה, הדחת רבן גמליאל היא השנייה (היא מזכירה את זו שלנו, וזו של בכורות ניתנת להיקבע ביניהן) ותנורו של עכנאי היא המחלוקת השלישית והאחרונה. בעקבותיה נפטר רבן גמליאל. ראו בבא מציעא נט שם. מה אפשר ללמוד מסדר עניינים זה?

ואחרי כל זה, היכן נמקם את הסיפור הבא?

ספרי דברים פרשת עקב פיסקא לח: וכבר היו רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק מסובים בבית משתה בנו של רבן גמליאל. מזג רבן גמליאל את הכוס לרבי אליעזר ולא רצה ליטלו. נטלו רבי יהושע. אמר לו רבי אליעזר: מה זה יהושע? בדין שאנו מסובים וגמליאל ברבי עומד ומשמשנו? אמר לו רבי יהושע: הנח לו וישמש. אברהם גדול העולם שימש מלאכי שרת וכסבור שהם ערביים עובדי עבודה זרה, שנאמר: וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים (בראשית יח ב). והלא דברים קל וחומר: ומה אברהם גדול העולם שימש מלאכי שרת וכסבור שהם ערביים עובדי עבודה זרה, גמליאל ברבי לא ישמשנו?! אמר להם רבי צדוק: הנחתם כבוד מקום ואתם עסוקים בכבוד בשר ודם. אם מי שאמר והיה העולם משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ועורך שולחן לכל אחד ואחד,¹⁴ גמליאל ברבי לא ישמשנו?

¹³ מותרים לשתייה לרוויה גם ביום הכיפורים.

¹⁴ ראו ביטוי זה בהקשר לימי ספירת העומר, ויקרא רבה כח ב,ג, מובא בדברינו [מנחת אומר לעומר](#) בפרשת אמור.